

dissolubilitatem vinculi, oportet ut eadem sit doctrina relata a Matthaeo. Idem 2° efficitur analysi sermonis Christi apud Matthaeum. Et primum considerentur clarissima Christi verba. Ipse enim postquam provocaverit ad primitivam institutionem, concludit, *quod ergo Deus coniunxit, homo non separet*: quae verba legem continent Christi confirmantis primitivam institutionem, et prohibentis separationem quamlibet, quae ab homine fiat; vim enim habent universalissimam. Quare hac sua responsione non negat tantum Christus licere quavis ex causa separationem fieri posse, sed negat universaliter unquam separari coniuges posse humana potestate. Negatur vero potestas dissolvendae eius coniunctionis, qua duo coniuncti sunt a Deo in unam carnem; haec autem est ipsa coniunctio vinculi matrimonialis. Negat ergo Christus posse unquam ab ullo coniuge solvi vinculum, ut non solum illicite agat sed nihil faciat qui tentat dissolutionem vinculi: nam huic non solum lex Dei prohibens, sed ipsa efficax activitas Dei opponitur: *quod Deus coniunxit*: quod autem Deus facit quis potest infectum facere? Iam vero declaratio, quae deinceps occasione alterius interrogationis traditur a Christo, nequit universalitati huius principii adversari. Si enim exceptio aliqua facienda fuisset, eam Christus significasset antequam absolveret sermonem: atqui Christus sermonem suum heic absolvit nulla addita exceptione; quae vero sequuntur Christi verba, occasione alterius interrogationis dicta sunt, quae ommissa fuissent, si interrogatio defuisset. Ex Christi ergo loquentis intentione completa erat sententia eius circa indissolubilitatem coniugii ea universali sententia: *quod Deus coniunxit, homo non separet*, quae valet quoque in casu adulterii coniugis: ergo. Quocirca fieri nequit ut deinceps quod affirmaverat, neget.

Idem efficitur ex subsequentibus verbis: *et qui dimissam duxerit, moechatur*, quibus nulla exceptio additur: iam vero *uxor dimissa* est omnis uxor, quae qualibet in causa etiam fornicationis dimissa sit; ergo et qui hanc ducit, moechatur, ideoque illius vinculum cum dimittente solutum non fuit. Nequit vero iure in hoc altero inciso subintelligi exceptio, quae exstat in priori, ac si dictum esset: et qui dimissam, nisi ob fornicationem, sive excepta ea quae ob fornicationem dimissa sit, duxerit, moechatur: nam si Christus voluisset hanc exceptionem intelligi, oportuisset eam explicite significare. Perpende scilicet quod in praecedente inciso mentio facta est uxoris dimissae tum praeter causam fornicationis tum ex causa fornicationis; utraque enim menti auditorum repraesentata est cum dictum est *qui dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem*. Iam vero fac Christum docere velle quod qui dimissam a viro propter crimen adulterii ducit, non est moechus, est autem moechus

qui alia ex causa dimissam ducit, quoniam de utraque dimissa in praecedente inciso locutus erat, oportuisset profecto clare ipsum significare de qua dimissa loqueretur cum diceret: qui dimissam ducit, moechatur: secus enim vel nihil vel falsum intellexissent auditores. E contrario si Christus docere volebat moechari qui ducit dimissam a viro qualibet ex causa etiam adulterii, clarissime loquebatur utramque dimissam, quam prius distinxerat, una appellatione complectens: *qui dimissam ducit, moechatur*. Ergo dimissa ex qualibet causa etiam adulterii, manet uxor dimittentis, quae est doctrina iam tradita in c. V. 31-32.

Et sane Christus heic XIX et c. V significat se legem aliquam statuere contra id quod permiserat Moyses: ex veteri vero lege duo distincta memorat in c. V nempe dimissionem uxoris et libellum repudii. Porro ibidem oppositam suam legem in duas partes quoque distinguit: nempe quoad dimissionem, limitat permissionem eius ad causam fornicationis: quod spectat vero ad repudium, suum oppositum decretum his verbis tantum effert *qui dimissam duxerit, moechatur*, quibus simpliciter significatur ius omne repudii abolitum esse. Pronum est ergo intelligere quod idem Christus his ipsis verbis voluit dicere in c. XIX respondens Pharisaeis.

XII. Verum expedienda est difficultas non levis sita in verbis Christi Matth. XIX orta non ex sola exceptione addita (nisi ob fornicationem), sed ex eo quod haec exceptio ibi ponitur ubi subiectum sermonis non est tantum qui dimittit, ut in cap. V, sed qui dimittit et aliam ducit. Illud enim ex ea sententia consequi videtur: *ergo qui propter causam fornicationis dimittit uxorem et aliam ducit, non moechatur*. Licet legislatori, qui velit aliquem casum excipere a lege, legem prius ferre terminis universalissimis et postea addere exceptionem pro eo casu. Id vero nunc Christus videtur fecisse; quocirca argumenta petita ex universalitate verborum Christi prohibentium dissolutionem haud videntur satis firma, nisi ostendatur nullum reapse excipi casum ab ipso Christo. Iam vero videtur casus unus excipi. Etenim Pharisaei loquuntur de dimissione perfecta, et propositio Christi est exceptiva et huc redit: Omnis qui dimiserit uxorem et aliam duxerit, praeter eum qui dimiserit ex causa fornicationis, moechatur: propositio vero exceptiva ea est quae a participatione praedicti excludit unum vel plura, quae in extensione subiecti continentur; ea exponitur sicut exclusiva per copulativam duabus constantem exponentibus, altera affirmante, altera negante: ideoque ita exponenda videtur propositio Christi: *qui dimittit uxorem ex causa fornicationis et aliam ducit, non est moechus, ceteri dimittentes aliamque ducentes sunt moechi*. Licet nimirum argumentari

a contrario: si moechi sunt qui dimittunt uxorem et aliam ducunt sine causa fornicationis: ergo hac existente causa non sunt moechi. Videtur enim quod si Christus voluisset excipere hunc casum ab indissolubilitatis lege, non potuisset clarius loqui, quam hoc pacto: qui dimiserit excepta causa fornicationis et aliam duxerit, moechatur. Verba enim *excepta causa fornicationis* non fuissent ponenda post alia: *et aliam duxerit*; nam fornicatio uxoris non est causa cur alia ducatur, sed solum cur prior uxor dimittatur, qua peracta dimissione, ducitur alia. Quocirca in hypothesi quod propter adulterium uxoris, liceret viro solvere coniugium, res ita se haberet: vir causa fornicationis dimitteret uxorem, et sic duceret aliam. Qui ergo statuens legem indissolubilitatis hunc tantum casum excipere vult, rectissime loquitur sic: qui dimiserit uxorem suam excepta causa fornicationis et aliam duxerit, moechatur: qui nempe non in causa fornicationis dimittit uxorem et aliam ducit, moechus est, qui in causa fornicationis dimittit, si aliam ducit, non est moechus.

XIII. Laborant Theologi ut his vinculis se expediant. Omissis minus aptis responsionibus, advertimus verba *nisi ob fornicationem* non pertinere nisi ad dimissionem, quacum immediate nectuntur, non ad sequentia, *et aliam duxerit*; nec sine causa Dominum ea non adiecisse completo subiecto post verba *et aliam duxerit*: ideoque exceptive quidem ea verba accipienda esse, at non exceptione, qua excludatur aliquid in extensione subiecti contentum a participatione praedicali positi in propositione, quod est *moechari*, sed qua excludatur aliquid in extensione subiecti contentum a participatione alterius praedicali subintellecti in ipsa propositione, nimirum *quod dimittere non liceat*; ut sensus sit: *omnis qui dimiserit, quod dimittere non licet ulli nisi habenti uxorem adulteram*, in qua propositione a praedicato *non posse dimittere* excluditur ille qui habet uxorem adulteram. Illud vero praedicatum in ipsa integra propositione subintelligitur, in qua negatur *potestas dimittendi*, et forma est quaedam elliptica loquendi, ita ut ea verba *nisi ob fornicationem* propositionem incidentem constituent et per quamdam parenthesis pronuntianda sint, et haec sit sententia: *quicumque dimiserit (quod quidem non licet nisi ob fornicationem) et aliam duxerit, moechatur*. Quocirca ea esset quaedam propositio incidens, qua doceretur quando liceat simplex dimissio.

Ita sane respondet Bellarminus (De Matrim. L. I. c. 17): « Christus scilicet quando concedit dimissionem in causa fornicationis non loquitur de dimissione quoad vinculum sed solum quoad torum et habitationem. At Pharisei interrogaverunt de dimissione quoad vinculum, ergo et Dominus de eadem respondit. Concedo Phari-

saeos de dimissione quoad vinculum interrogasse, sed nego Dominum de eadem respondisse, cum concedit dimissionem in causa fornicationis. Ergo, inquit adversarius, *non satisfacit Dominus propositae interrogationi*: neganda est consequentia. Nam cum in dimissione perfecta quae est quoad vinculum, duo contineantur, dimissio unius et potestas ducendi aliam, Dominus haec duo separavit, ac unum quidem concessit, dimissionem videlicet cum restrictione ob causam fornicationis, alterum vero omnino sustulit. Et haec est causa cur fere semper Dominus illa duo distincta posuerit: *quicumque dimiserit, et aliam duxerit*, ut nimirum explicaret repudium in lege permissum, et partim approbaret, partim improbaret ». Cf. n. II huius Thesis.

Ad expositionem vero illam propositionis exceptivae responderetur necessariam non esse; quia est exceptio addita soli dimissioni exceptivae dimittentem in causa fornicationis non a praedicato totius propositionis, quod est moechia, sed a praedicato subintellecto quod est illicitam esse dimissionem. Scilicet: qui dimittit ob causam fornicationis licite agit, ceteri dimittentes sine causa fornicationis illicite agunt: omnes vero dimittentes quavis ex causa et aliam simul ducentes moechantur. Non ergo licet a contrario arguere quia de omnibus dimittentibus et simul aliam ducentibus universim affirmat Christus quod moechi sint.

Hanc interpretationem specialem huius testimonii exigit 1° ipsa interpretatio, quam Paulus, ut vidimus, adhibet praecepto Domini: nam praeceptum Domini est quod mulier *ex iusta causa* discedens a viro vel reconcilietur viro vel maneat innupta; quod autem in muliere valet quoad hoc, valet et in viro: ergo exceptio fornicationis a Christo adhibita eo spectabit quidem ut licitam dicat dimissionem, non vero tribuat ius aliarum nuptiarum: secus dicendus est Paulus non bene intellexisse praeceptum Domini.

Hanc interpretationem suadet 2° ratio loquendi hominum, a quibus alienum haud est uti hac forma elliptica. Sane iure quis ita loqui potest: Sacerdos utens uxore, nisi sit graecus, et altari ministrans, flagitium admittit. Qui hoc dicit, non vult dicere, quod sacerdos graecus utens uxore et altari ministrans non peccet: hoc sane falsum est; nam neque ipsis sacerdotibus graecis permittitur usus coniugii, cum altari deserviunt: nec puto graecum audientem hanc propositionem ita eam accepturum esse ut exceptionem applicet toti subiecto propositionis. Sed sensus est: sacerdos utens uxore, quod quidem non licet nisi graeco, et praeterea altari ministrans, flagitium admittit idque verum est, sive sit graecus, sive latinus. Item haec alia sit propositio: omnis anima, excepta belluina, peccans meretur

poenam: illa exceptio nequit applicari toti subiecto propositionis, ac si vellet loquens dicere fieri posse ut anima belluina peccet, sed soli priori parti subiecti applicanda est. Huiusmodi propositiones quis paululum advertens haud infrequentes reperiet. Ex quibus concludimus non esse prorsus adversus rationem quod ita interpretemur eam exceptionem; quam quidem interpretationem postulari a verbis Christi demonstramus aliis argumentis.

XV. Integra ergo manet certitudo interpretationis traditae verborum Christi Matth. XIX. 3 seqq. qua constat negare Christum potestatem viro dissolvendi vinculi coniugalis qualibet ex causa. Patet proinde falsitas primae interpretationis ex iis, quas memoravimus, quae placuit Protestantibus.

THESIS XXII.

Ipsa lege primitivae institutionis generatim quodvis matrimonium est intrinsece indissolubile.

I. Hactenus locuti sumus de matrimonio christiano. Restat quaestio de matrimonio infidelium, an illud quoque eadem indissolubilitate sit praeditum. Id profecto censuit Innocentius III *c. Gaudemus de divortiis*: quod nunc probandum est. Loquimur itaque generatim de quolibet matrimonio provocantes ad legem institutionis, cui subsunt certe omnia coniugia. Quocirca affirmamus matrimonia non solum fidelium, de quibus seorsim iam disputavimus, sed etiam matrimonia infidelium iure institutionis divinae indissolubilia intrinsece fuisse et modo esse, eadem institutione valente post Christum.

II. Sane Matth. XIX. 3 seqq. interrogantibus Pharisaeis: *si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa?* respondet Christus: *Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? et dixit: propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.* Dicentibus autem illis: *quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii et dimittere?* Respondit Christus: *quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras: ab initio autem non fuit sic*, h. e. hoc modo institutum matrimonium, ut ea permissio existeret. Adverte phrasim hebraicam: *erunt duo in carne una* **היו לבשר אחד** (quam relinuit graecus ἕσονται οἱ δύο (1) εἰς σάρκα μίαν in carnem

(1) De lectione οἱ δύο, quae modo non comparat in exemplaribus hebraicis, lege cl. Patrizi in Marcum c. X. vv. 7. 8.

unam) idem valere ac erunt *una caro*, ut ipse Christus explicat. Sunt porro vir et uxor una caro, non quasi sint physice unus homo, sed quia sunt physice secundum carnem unum principium generationis idque sunt *actu*, cum commiscentur, *potestate*, vi ipsius matrimonii, quod potestas est unius in corpus alterius in ordine ad generationem. Vir scilicet est *caput* mulieris et mulier est *corpus* viri (Eph. V) et sic ex duobus unum fit, una caro.

III. Porro ex his verbis Christi haec manifesta sunt: a) ita institutum fuisse a Deo coniugium ut ipse Deus sit auctor (1) coniunctionis viri et mulieris, atque ita Deum esse auctorem huius coniunctionis ut homini nunquam liceat dissolvere eam coniunctionem. Sane permissum fuit quidem Iudaeis dare libellum repudii et dimittere uxores suas: verum ab initio, cum matrimonium est institutum, haec permissio non exstitit; hic enim est sensus horum verborum: *ab initio autem non fuit sic*, quibus excluditur quod dictum est prius: sermo autem prius fuit de permissione.

Dices sensum verborum Christi non esse proprie hunc, sed alium. Scilicet cum Pharisei interrogassent an liceret viro dimittere uxorem suam *quacumque ex causa*, quod sibi licitum putabant ex lege Moysis Deuter. XXIV. 1 seqq., Christus respondit Moysem quidem id permisisse, sed ab initio non fuisse sic, ut nempe *qualibet ex causa* vir dimittere posset uxorem; non negans proinde quod ex aliqua speciali causa id facere ab initio licuerit. Et sane ipse Christus deinde probat causam fornicationis. Respondeo quod si velimus inhaerere Christi verbis iisque solis, responsio Christi: *quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras, ab initio autem non fuit sic*, responsio haec, inquam, non est ad interrogationem illam: *si liceat homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa*, sed cum huic interrogationi iam fecisset satis ea responsione; qua universaliter concludit; *quod ergo Deus coniunxit, homo non separet*, quibus verbis nulla causa relinquitur, propter quam liceat dissolvere coniugium auctoritate hominis: cum Pharisei obiicerent illi mandatum Moysis, ad hanc objectionem refellendam illud respondit. In qua responsione advertendum est quod Christus solum facit mentionem permissionis concessae a Moyse dimittendi uxores, non permissionis *ex qualibet causa* dimittendi, quam quidem latissimam permissionem neque in verbis Moysis legere est (Th. XVI): non enim confundenda est sententia Moysis cum interpretatione, quam illi adhibebant quidam Iudaei

(1) Quantum sibi vindicet in hac re institutio *positiva* Dei declarabitur in seqq.